

12 ТЕЗИ ЗА РАЗБИРАЊЕ НА СВЕТИКЛИМЕНТОВАТА ЕТИКА

Крајна содржина

Културата и нејзиниот ојсеј зависат и од етиката на луѓето кои ја креираат. Заклучокот е базиран на искуството во креирањето на култура на подрачјето кое во еден дел на Европа му го даде ојсменувањето и новите начини на разбирање на светот. Како такава беше етиката на св. Климент Охридски...

Давајќи ни го своето, Бог не обврзува да правиме добро, а не зло. Разбирајќи го ова, на св. Климент не му беше тешко да ојде чекор поинаку во својот прифаќање на етичките постулати, извикувајќи: „Не е доволно само да се бега од зло, туку истовремено и да се прави добро!“ Ова доведе до начин на однесување кој е:

- етика која нуди знаење;
- знаење за Бога во себе, за себе;
- етика на креирање личен идентитет и признавање и почитување на другите идентитети.

Недоспаѓајќи од вакво интердисциплинарно размислување за овој вид улога на етиката на овие подрачја, како и за нејзините последици, се ојворена можност за глобален пад на културите.

Клучни зборови: ЕТИКА, ЗЛО, БОГ, ЕДУКАЦИЈА

Вовед

За навистина да се разбере што е и кој е свети Климент Охридски и што е и каква е неговата улога и улогата на неговата етика во втемелувањето на разбирањето на универзалноста на етичките вредности и нивниот аксиолошки систем, мора да тргнеме од тезата дека културата и нејзиниот досег зависат и од етиката на луѓето кои ја создаваат. Констатацијата се темели на искуството во создавање култура на почвата на која живееме и која во поголем дел на Европа, делејќи ѝ писменост, ѝ понуди и етика за начинот на разбирање на светот.

Пример за конкретна реализација на една ваква етика е етиката на постапување на свети Климент Охридски, за кого клучен постулат е дека спознавање на светот е можно и тоа како манифестација на Бога! Имено, функцијата на етиката и етичноста во постапувањето за да му се припаѓа на Бога е повеќе од апострофирана во неговите дела, т.е. читајќи ги сите негови текстови, во кои на секоја страница може да се препознае суштината на неговото постоење и дејствување.

Иако претходното може да звучи преопшто, сепак, тоа точно го одредува вредносниот систем на етиката од која и за која свети Климент дејствува. Имено, свети Климент, нудејќи созание за Бога и негово спознание, укажувајќи на тоа дека не е доволно само да се знае, туку сознаеното и осознатото треба и да се користи возвикувајќи: „Чувај се од зло и чини добро!“ (Охридски, 1996: 110) – тој, всушност, повикува на одговорност на секого од нас за секого, и пред себе и пред Бога. Повикува на одговорност, не во смисла дека и другите мора да ги убедиме, да ги присилеме да го прават она што ние го правиме, начинот на кој ние го правиме тоа, да мислат она што и ние мислиме, да веруваат во истиот Бог на ист начин како и ние..., туку ширејќи го полето на сознанија и спознание, отвора можност секој од нас да дојде до Бога во себе, за Бога, но воедно и за она што треба да го прави за светот да биде во склад со Божјата намера за него.

Преку образование до разбирање на светот

Сумирано низ неколку тези, говорејќи и промислувајќи за Светиклиментовата етика, треба да се истакнат следниве 12 тези:

1. Решавајќи да го посвети животот на Бога и во негово име да дејствува, свети Климент прави исчекор со тоа што практично ја спроведува заповедта: „Сакај го ближниот свој како самиот себеси!“, отворајќи го Охридскиот универзитет на кој не се изучува само Божјото слово, туку и низа практични науки. Со тоа, воедно, ги удира и темелите на општествената еволуција како основа на општествените промени кои на крајот ќе не доведат до општество на рамноправни учесници во неговото создавање. За на крај да би бил јасен овој етичко-социолошки и социјален аспект на неговото дејствување, би споменал само дека свети Климент, сходно на историските, социјалните и политичките околности, не бил во можност да крева револуција, но свесен дека сите сме еднакви пред Бога, сметал дека и сите треба да бидеме еднакви во општеството, а такви можеме да бидеме само доколку имаме еднакви можности за знаење и спознавање, како предуслови за подобар и етички поквалитетен живот.

За претходното да биде појасно, консеквентно изведено, тоа значи дека со подигнувањето на степенот на практички знаења и спознание, еволутивно се развива и дел од општеството кое ќе може, размножувајќи се, да го зголеми бројот на оние кои ќе создадат услови што ќе доведат до општествени промени во смисла на еднаквост на сите човечки суштества. Во овој контекст, како што подвлекува проф. Кирил Темков, „восхитува неговата грижа за должноста која ја извршувал и за верниците кои му биле поверени, за градот Охрид над кој се трудел да го

воспостави Божјиот благослов,¹ за луѓето кои од него очекувале збор, совет и поука“ (Темков, 2006).

2. За оваа цел, основал православна словенска народна црква преку која го ширел образованието и културата, не само во Македонија, туку и во земјите на останатите Словени. Но, она што восхитува и ја докажува етичката оправданост на дејствувањето на свети Климент Охридски и неговата верност и Божјото послание и Божјиот дар даден за секого, независно од јазичната или друга припадност, е тоа што тој го направил тоа не нарушувајќи ниту идентитет, ниту суверенитет на црквата на која ѝ се припаѓа, но и на народот кому Божјиот збор се принесува. Ризикувајќи да дојде до судир со официјалниот став дека ИНРИ и оној кој е распнат под него можат да се толкуваат само на три јазици, свети Климент Охридски, свесен дека до човековото срце и неговото отворање за Бога се доаѓа зборувајќи му на неговиот јазик и од неговиот свет, сосема правилно одлучува да ги заборава тројазичниците, исправно одлучувајќи (што историјата на ширењето на Божјето слово меѓу словенските народи го докажа тоа) вистината за Таткото, Синот и Духот да ја проповеда и народот го учи на негов јазик. На крајот на краиштата, нему и не му било потребно официјално одобрување, затоа што е познато дека Христос заповедал Евангелието да се проповеда на сите народи. А за тоа да се исполни, Светиот дух, на 50. ден, се симна и им даде сила на апостолите да проповедаат служејќи се со јазикот на народот којшто треба да го донесе до портите на Небесното царство.
3. Поаѓајќи од ваквото разбирање на Евангелието, свети Климент практично покажува и докажува дека Христос спасителот и Бог го разбрал онака како што нам ни се прикажуваат, т.е. како Христос спасител и Бог од Бога за сите. Но, она што е најважно е дека од Божјите зборови разбрал не само што не треба да се негираат народите и нивните личности, туку и дека „нема привилегувани“ (Митревски, 1966: 66-67) кои ќе владеат над другите. Тоа покажува дека неговата етика се базира на Божјото разбирање на различностите. Осознал дека Бог ги создал не од забава, туку од потребата обединувајќи се во разликите да се спознае разноликоста на светот и Божјата појавност. Но, она што е уште поважно е Божјата намера дека доколку се обединиме во тие разлики, можеме да ја покажеме неговата целосност, или доколку се обединиме во разликите, можеме да ја покажеме универзалноста на тврдењето дека во секого од нас се наоѓа етичноста со раѓање. Со тоа би

¹ А дека во тоа успеал говори и фактот што граѓаните на градот Охрид и Охридската архиепископија, денес позната како Македонска автокефална православна црква, истата онаа од која подоцна црквите барале согласност за да можат да бидат воспоставени, го прогласи за светец заштитник на својот град.

дошле не само до она што во модерните времиња се нарекува „глобализација“, туку многу поважно, и за тогаш и за сега – единството во Бога (без разлика како се нарекува), во љубовта и правдата и праведноста за секого, не само како христијанска обврска, туку како долг на секој човек кон секого, до Бога во себе, за себе и од себе.²

4. Од денешен контекст гледано, ваква етика, во суштина, би можела да значи залагање за правото на секого на слободен избор, како ќе живее, што, всушност, значи дека фундаментот на оваа етика не е само разбирањето на себеси како Божји храм, туку прифаќање на секого како таков. Тоа консеквентно води кон спремност на дијалог, до меѓусебно разбирање на секој со секого. Но, не дијалог на база на гола аргументација од типот „постои – не постои“ или, пак, „добро е – лошо е“, туку низ дијалог кој води до откривање на потребата – знаењето – начинот на сопственото спознавање и разбирање на аргументот на оној до/наспроти нас.
5. Свесен за тоа дека сознанието во која било форма останува само можност доколку не се умножат начините на негово ширење, а доследен на тезата за свеста дека сознанието е сеопшта сопственост, што говори за етиката за која и во име на која дејствува, свети Климент како добар методичар и методолог, за сознанието за Бога и светот да биде достапно секому, го ревидира понуденото писмо за да дојде до реална писменост. Имено, ја ревидира глаголицата, графички ја обликува, во согласност со ментално-етичкиот склоп на народите на кои треба да им служи како средство за комуникација, не со Бога, туку за да го спознаат Бога во себе. Ваквиот пристап за графички израз на мислата за Бога и на Бога не само поради тоа што интуитивно насетува дека секој знак како информација може да биде прифатен и да дорасне само доколку е примерен и сомерен на просторно-менталниот хабитус на корисникот, туку и поради тоа што писменоста ја гледа како пат кон вистината.
6. Тоа дека свети Климент ја сфаќа писменоста како пат кон вистината потврдува и веќе споменатиот Теофилакт, велејќи дека никогаш не го видовме без работа, но или деца учеше или тоа разнообразно. На едни им го покажуваше пишувањето на буквите, на други им ја појаснуваше смислата на напишаното, а на трети им ги упатуваше рацете за пишување, и тоа не само дење туку и ноќе; им се предаваше на молитва или, пак, се занимаваше со читање или пишување книги. Токму од овој Теофилактов навод за учителската дејност на Климент Охридски може да се заклучи и за уште едно нешто кога станува збор за овој втемелувач

² Тоа дека свети Климент со својот живот и дело тоа го покажа и докажа како единствен начин на богослужење, покажуваат не само авторите кои пишувале за него, туку и фактот дека неговиот култ и ден-денешен е негуван во многу словенски земји.

не само на македонската писменост и етика. Имено, доколку се анализираат неговите конкретни активности, сосема е јасно дека изразот „чедо Божјо“ го сфатил во смисла на тоа дека до човек со Бога во себе, од себе, до Бога, не може да се дојде доколку на неговото одгледување не се посвети внимание уште од првото вдишување.

7. Оваа забелешка важи и за уште еден став за свети Климент и етиката која ја застапувал. Имено, ниту овој текст не би бил доколку не би било однесување, т.е. свест кај оние кои создаваат деца дека опишувајќи ги, ги оспособуваат не само да го примат Божјото слово, туку спознавајќи го во себе и себеси да се подредат за истото тоа да биде и дел од другите, со што би стигнале подалеку од нивните родители, поточно, до она што сме денес: луѓе кои, за среќа, сè повеќе се прашуваат себеси што ќе им е оваа слово ако не го користат за да го препознаат Бога во себе и во другиот, и во заедништво со оние другите да стигнат до Него. Попрецизно, зошто ни е сето словознаење ако преку сопственото читање не стигнеме до спознание за себе како постоење должно да биде подредено на создавање такви односи во светот (и во производство на економијата) кои ќе нè доведат до она поради што и сме присутни на оваа планета: до тип (био)етичко однесување и постапување поради свеста дека само преку почитување на даруваното, може да се оправда сопственото постоење и за себе и за другите.
8. Независно од тоа која професија ќе ја избереме, Светиклиментовото однесување е патоказ и доказ за тоа дека не е само на нас да се прикажуваме како избрани од Бога за да ги подучуваме другите, туку оние другите да ги оспособуваме наученото да го спознаваат и сознаеното да го пренесуваат како знаење и на другите. А дека е тоа така покажува и Светиклиментовата конкретна активност во ширењето на просветата која не се ограничувала само на подучување за читање на букви, туку настојувал да ја пренесе и на свештеништвото и на клерот,³ свесен дека „ризата“ која ја носат е уште еден аргумент плус за да се опишени еден неук народ, за да може не само да го чита Божјото слово, туку да ги чита и знаците во светот и природата која ќе му овозможи не да се плаши од неа и да ѝ се поклонува пагански, туку со неа да завладее ка-

³ Во оваа смисла е и Климентовиот исказ: „На епископот и на попот му прилега да ги подучува и да ги упатува луѓето што му се доверени. А тој самиот прв да се отргнува од секакво зло... Оти е кажано дека епископот треба да е беспорочен, како божји пратеник, да не си угодува себеси, ниту да се гневи, да не е пијаница и злобен, да не е лаком на дарови, но да е гостољубив и справедлив, да им помага на тие што му се доверени, поучувајќи ги со зборови. Да биде моќен утешител, во здрава наука, да ги избличува противниците на верата, самиот во сè да дава пример со добро дело“ (Климент Охридски, *Похвали и поуки*, 156)

ко дел од себе, за Бога даден, за да му се врати на Бога штитејќи ја и (био)масата и (био)потенцијалот од неа.⁴

9. Она што свети Климент го прави актуелен, во однос на сето претходно, а водејќи сметка за следниот став, и тогаш и денес, е фактот што со своето постапување и етика од која е мотивиран понуди разрешување на уште еден етички проблем: имено, со своето дејствување доведува до сознание дека *нема единство нишџу во Бога, нишџу за Бога, нишџу во оишиесџивоио, нишџу за оишиесџивоио без џочџување на индивидуалниоџ суверениџеџи и иденџиџеџи на секое Божјо сушџесџиво*. Токму во тоа е и универзалноста на Светиклиментовата етика, затоа што сознанието за Бога и неговото спознавање како освестеност на една средина го преведува на јазикот на другата, овозможувајќи ѝ на таа средина себеси да се почувствува како дел од Себогот, но воедно и почитувајќи го сопственото културно наследство, да се спознае себеси како збир на лични ентитети и идентитети, но не помалку и како збир на суверенитети кои одрекнувајќи се од дел од сопствениот суверенитет, да можат да се ставаат во служба на другиот за да ја исполнат својата улога како Божја творба – да се прави добро на другиот – затоа што правењето добро на другиот е потребно бидејќи добрината ти е од Бога дадена да ја даваш на друг!
10. Ваквиот став кон писменоста и описменувањето, т.е. земени како пат кон вистината, го води свети Климент кон уште еден факт, а тоа е дека спознал: за да се дојде до Бога не е доволно само да се прочита Библијата, да се толкува во согласност со моменталните потреби на оние кои ги одредуваат правилата на игра, туку нив ги смета за нужни, како и одреден број други знаења и спознавања за човековата природа, па затоа отвора Универзитет⁵ на кој еден од основните предмети е изучувањето на човековото здравје и начините на негово зачувување,⁶ со што

⁴ Во овој контекст, зборувајќи за писменоста како начин на спознание, неслучајно свети Климент е споменат како прв обзнанувач на знаењето на македонските Словени. Овде се инсистира на зборот „обзнанувач“, а не „учител“, затоа што зборот „обзнанувач“ укажува дека не те учам да повторуваш, туку обзнанувајќи самиот да научиш да мислиш и го вреднуваш обзнаеното“ (Митревски, 22-31)

Поаѓајќи од тоа, не само декларирајќи се, туку и конкретно ангажирајќи се, го организира она што денес, без оглед на обидите за бришење на историјата, се нарекува прв Универзитет на кој освен Божјото слово, се учи и она што ни е од Бога дадено – се изучува како да се зачува наследството.

⁶ Дека е тоа така, сите реперни библиотеки на словенското културно и философско наследство (меѓу кои една од најбогатите е Московската архива) потврдуваат дека свети Климент Охридски, доследен на Божјиот збор, т.е. дека само здрави можеме да му се служиме, пишува текстови со медицински укажувања како да се одржи здраво тело за духот да би ни бил здрав, до Бога во себе, за Бога во другите. Дека е тоа така потврдуваат и следнитве текстови:

во пракса го спроведува античкото правило: Во здраво тело, здрав дух. Ова го прави не само затоа што е идолопоклонички расположен кон ваквата философија, туку затоа што е етички освестен до степен што прифаќајќи ја „паганската философија“, укажува и го докажува фактот дека не постои философија, религија, која во себе нема универзални етички вредности. Прашањето е само колку сме ние спремни да ги откриеме како такви и да ги направиме начин на сопствено живеење, со што би стигнале до себе како она согласно со Божјиот чин на создавање – суштества за создавање добрина како доказ на реалитетот на Бога.

11. До крај изведена, оваа теза значи дека Светиклиментовата етика е етика на докажување на Божјото сетворечко и неговата сеприсутност само тогаш кога неговиот храм – човекот служи не на храмот, туку на Сетворецот. Ова, пак, укажува и покажува уште еден аспект на етиката на свети Климент. Имено, имајќи здраво тело, имајќи со тоа и здрав дух, можеме и здраво да се однесуваме кон себеси и кон другите. Подцидно искажано, тоа значи во моментот кога ќе се одлучиме да се репродуцираме, ќе бидеме во состојба да промислуваме за тоа што ќе репродуцираме, како ќе репродуцираме и во име на што ќе репродуцираме. Ваквото размислување за етичката поука на свети Климент укажува дека тој прекутно презел и дел од (био)етичките ставови од Стариот завет.
12. Ваквото вреднување на Светиклиментовата етика не е поради тоа што свети Климент е втемелувач на една култура и идентитет – македонскиот, туку затоа што само преку ваква етика, вакво постапување и разбирање на функцијата на Бога во човекот и човекот за Бога по пат на нудење знаење и сознанија, секој народ – нација може да дојде до себе како таков, да гради идентитет. Преку вакво свое втемелување ќе биде јасно зошто и како истото тоа реализирано на овие простори каде што толеранцијата е дел од менталниот склоп, а чувството на припадност, и покрај неоспорните насилни влијанија, остана дел од причината за опстанок на народите. Со други зборови за Светиклиментовата етика, јасно е дека станува збор за етика која разбирајќи го другиот овозможува разбирање на себеси, а разбирајќи се себеси да можеш да

„Словото на св. врач Кузман и Дамјан“, „Закон судни људем“, и „Антропологија“. Тоа се дела во кои свети Климент Охридски дава конкретни упатства и за брачниот живот и за неговата хигиена, а од нив изведува укажување, говорејќи за неопходноста од одржување на чистотата и во просториите во кои се живее, начинот како треба да се мисли, живее и со тоа да се оправдаме како суштества кои денес стремат кон она околу што сите дискутираат – (био)етички управувани и одредувани суштества.

го разбереш Бога во себе и да избереш дали и како ќе му служиш на тој храм.⁷

Наместо заклучок

Ова можно разгледување и разбирање на етиката на свети Климент не е само од потребата да се промени начинот на разбирање на животот на светците, независно од нивниот беатификатор, туку за да се разбере потребата од нив. Тоа значи дека она што секогаш се заборава кога се говори или дискутира за меѓукултурниот и меѓурелигиозниот дијалог е фактот дека светците се оние кои не се оптоварени со потребата од задоволување на нагоните, желбите и побарувањата на оние кои моментално владеат, туку на слободата на другите им ја подредуваат сопствената слобода, нудејќи им знаење и спознавање на универзалните вредности на љубов, мир..., темелните зборови преку кои се аргументира во името на Бога. Иако, не така ретко, за жал, и денес сме сведоци на насилното обоготворување на човекот!

Независно од тоа како го именуваме Бога, едно е сосема сигурно, а тоа е дека Бог е етика, не само збир на норми и обврски, туку потреба да не се исклучиме од светот и човештвото. Токму затоа, повеќе не се работи за тоа што ќе побараме од Бога, туку за тоа што ќе направиме за секој да може да биде во Божјата милост.

За да ја заклучиме оваа кратка шема за можното разбирање на Светиклиментовата етика, исто така, треба да потсетиме и дека само со ваквиот однос кон себеси, за себе и во однос на другите и за другите, до Бога, за Бога и во име на Бога, може да се дојде до одговорот на прашањето кое е повод на овој текст: *дали на овој светӣ сме гадени од Божјата милосӣ за некој да ни ирејишува иравила на игра или ичука сме за да го најдеме Бога во себе, за да би им го покажале на другиите можниот иаи, за да сиии́неме заедно до Бога, да му кажеме фала шиио не иодучува како да размислуваме за она шиио го наследуваме и осииаваме и сходно на ишоа да иосиииуваме одрекувајќи се и од делои на својои комодииееи?*

За жал, отсуството или недостатокот од вакво разбирање на етиката, а посебно на интердисциплинарниот пристап, особено на овие простори кои не можат да се пожалат дека им недостасува пролиена крв во име на Бога, за жал, уште еднаш не доведува до ситуација дури сега, или поточно, од почеток, да ги откриваме нашите заеднички корени како човечки, етички суштества, како Божји творби, но уште повеќе како Божја промисла и намера која од различноста создава заеднички вредности за светот според Божјата мера за човекот.

⁷ Тоа на Темков му дава за право да тврди дека „св. Климент не е само величествен моралист... туку и наш (македонски) образец. Тој е прв и најдобар етичар во нашата култура“ (Темков, 2006.)

Литература

- Антиќ Стојческа, Вера и Методиј Златанска (2006). *Ореолоџ на св. Климент Охридски*. Охрид. [s.n.]
- Бошале, Никола (1983). *Климент Охридски и школата на хуманизмот*. Охрид. [s.n.]
- Георгиевски, Михајло (1997). *Македонски светци - Живој и култи*. Скопје: Култура.
- Каровски, Лазо и други (ур.) (1966). *Климент Охридски*. Битола: Матична библиотека „Климент Охридски“.
- Климент Охридски (1996). *Похвали и поуки*. Скопје: Табернакул.
- Климент Охридски (1974). *Житија, слова и поуки*. Скопје: Македонска книга.
- Конески, Блаже, Харалампие Поленаковиќ, Александар Спасов, Рада Угриновска (прир.) (1966). *Книга за Климент Охридски*. Скопје: Кочо Рацин.
- Македонска православна црква (1966). *Свети Климент Охридски 916-1966*. Скопје: Синод на МПЦ.
- Миловска, Добрила (1996). *Македонски житија IX-XVIII век*. Скопје: Табернакул.
- Митревски, Трајан (1966). „Презвитер и учител“, во *Свети Климент Охридски 916-1966*. Скопје: Синод на МПЦ, стр. 22-31.
- Nurigianni, Giorgio (1972). *The Macedonian genius through the centuries*. London: David Harvey Publishers.
- Поленаковиќ, Харалампие (1985). *Творциџе на словенската писменост*. Скопје: Мисла.
- Поленаковиќ, Харалампие (2007). *Во муџриџе на словенската писменост*. Скопје: Култура.
- Стагатоски, Трајко и други (ур.) (1986). *Климент Охридски: студиџи*. Скопје: Одбор за одбележување на 1.100-годишнината од доаѓањето на Климент во Охрид и формирањето на Охридската школа за словенска култура и писменост.
- Темков, Кирил (2003). „Свети Климент Охридски - Трај се од злото и прави добро“. *Стариџи*.
- Темков, Кирил (2006). „Етичките погледи на свети Климент Охридски“. *Предавање за III година на студирџиџе по философија на Институтот за философија, по предметот Етика*. Скопје: Филозофски факултет.